वार्षिकः पाठ्यक्रमः
सत्रम् 2018–19
कक्षा – षष्ठी
विषय : संस्कृतम्
(प्रतिभासमूहः)

प्रथमसत्रस्य पाठ्यक्रमः

प्रथमः पाठः – अकारान्तः पुल्लिङ्गः

- चित्रमाध्यमेन शब्दपरिचयः – छात्रः, अश्वः, मूषकः, गायकः इत्यादीनां प्रथमाविभक्तौ त्रिषु वचनेषु अभ्यासः।
- अभिनयमाध्यमेन सर्वनामपरिचयः – तत्/एतत्/किम् इति एतेषां पुल्लिङ्गे प्रथमाविभक्तौ त्रिषु वचनेषु अभ्यासः।
- अभिनयमाध्यमेन क्रियापदपरिचयः – अस्, कृ, खेल्, पठ्, लिख्, धाव्, हस् इत्यादीनां लट्लकारे प्रथमपुरुषे त्रिषु वचनेषु अभ्यासः।
- वाक्यरचनाभ्यासः, अभ्यासकार्यम्।
- गतिविधयः – 'मम परिचयः' इति विषये मम नाम ––––। भवतः/ भवत्याः/ विद्यालयस्य/निवासस्थानस्य/जनकस्य नाम इत्यादीनि वाक्यानि वदेयुः।
- अधिगमसम्प्राप्तिः – पुल्लिङ्गशब्दान् सर्वनामशब्दान् तथा धातुरूपाणि त्रिषु वचनेषु जानन्ति।

द्वितीयः पाठः – आकारान्तः स्त्रीलिङ्गः

- चित्रमाध्यमेन शब्दपरिचयः – छात्रा, लता, लेखिका, माला, नौका, छुरिका इत्यादीनां प्रथमाविभक्तौ त्रिषु वचनेषु अभ्यासः।
- अभिनयमाध्यमेन सर्वनामपरिचयः – तत्/एतत्/किम् इति एतेषां स्त्रीलिङ्गे प्रथमाविभक्तौ त्रिषु वचनेषु अभ्यासः।
- अभिनयमाध्यमेन क्रियापदपरिचयः – सूचयति, चरति, लिखति, गच्छति, उपविशति, नमति इत्यादयः।
- अभ्यासकार्यम्।
- अधिगमसम्प्राप्तिः – स्त्रीलिङ्गशब्दरूपाणि सर्वनामशब्दरूपाणि जानन्ति। स्वकीयं परिचयं संस्कृतभाषायां वक्तुं समर्थाः भवन्ति।

तृतीयः पाठः – अकारान्तः नपुंसकलिङ्गः

- चित्रमाध्यमेन शब्दपरिचयः – फलम्, पुष्पम्, सूत्रम्, भवनम् इत्यादीनां प्रथमाविभक्तौ त्रिषु वचनेषु अभ्यासः।
- अभिनयमाध्यमेन सर्वनामपरिचयः–तत्, एतत्, किम् इति नपुंसकलिङ्गे प्रथमाविभक्तौ त्रिषु वचनेषु अभ्यासः।
- अभिनयमाध्यमेन क्रियापदपरिचयः – रच्, खाद्, पा, नृत्, वह्, दृश् इत्यादीनां लट्लकारे प्रथमपुरुषे त्रिषु वचनेषु अभ्यासः।

- गतिविधयः – अस्ति/ नास्ति/ आम्/ न/ किम् प्रश्नोत्तराभ्यासः।
- अव्ययपरिचयः – अत्र/तत्र/कुत्र/अन्यत्र/सर्वत्र/एकत्र इत्यादीनां वाक्यरचनाभ्यासः।
- अभ्यासकार्यम्।
- अधिगमसम्प्राप्तिः – नपुंसकलिङ्गशब्दरूपाणि सर्वनामशब्दरूपाणि अव्ययशब्दान् जानाति प्रयोगे च समर्थः भवति।

पञ्चमः पाठः – ''वृक्षाः''

- सस्वरगायनम्, अनुवाचनम्, शब्दार्थज्ञानम्, अभिनयपूर्वकं कण्ठस्थीकरणम्/लयाभ्यासः।
- द्वितीयाविभक्तेः त्रिषु लिङ्गेषु पदस्तरे अभ्यासः। यथा –

  बालकः – बालकम्। युवकः – युवकम्। वृक्षः–वृक्षम्।

  बालिकाः – बालिकाम्। लता – लताम्। नदी – नदीम्।

  फलम् – फलम्, जनम् – जनम्, पुस्तकम् – पुस्तकम्।
- वाक्यस्तरे विंशतिवाक्यानाम् द्वितीयाविभक्तौ परिवर्तनाभ्यासः –

  ग्रामः गच्छति – ग्रामं गच्छति। श्लोकः पठति – श्लोकं पठति।

  मथुरा गच्छति – मथुरां गच्छति। रोटिका खादति – रोटिकां खादति।

  लेखनी पश्यति – लेखनीं पश्यति। फलं खादति – फलं खादति।

  एवमेव अन्यवाक्यानाम् अभ्यासः।
- अभ्यासकार्यम्।
- अधिगमसम्प्राप्तिः– श्लोकानां सस्वरगायनं जानाति। पुल्लिङ्ग–स्त्रीलिङ्ग–नपुंसक–लिङ्गशब्दानां द्वितीयाविभक्तिप्रयोगे समर्थाः भवन्ति।

षष्ठः पाठः – ''समुद्रतटः''

- आदर्शवाचनम्/अनुवाचनम्/शब्दार्थज्ञानम्/अभ्यासकार्यम्।
- तृतीया–चतुर्थी–विभक्त्योः त्रिषु लिङ्गेषु पदस्तरे अभ्यासः।

  युवकः – युवकेन। युवकाय। गायिका – गायिकया। गायिकायै।

  जननी – जनन्या। जनन्यै। मन्दिरम् – मन्दिरेण। मन्दिराय।
- वाक्यस्तरे विंशतिवाक्यानां तृतीयाविभक्तौ परिवर्तनस्य अभ्यासः –

  लक्ष्मणः रामः सह गच्छति – लक्ष्मणः रामेण सह गच्छति।

  कृषकः द्विचक्रिका गच्छति – कृषकः द्विचक्रिकया गच्छति।
- वाक्यस्तरे विंशतिवाक्यानां चतुर्थीविभक्तौ अभ्यासः –

  युवकः – वस्त्रं ददाति। (जनकेन/जनकाय)। एवमेव अन्यवाक्यानाम् अभ्यासः।
- अधिगमसम्प्राप्तिः – पुल्लिङ्ग–स्त्रीलिङ्ग–नपुंसकलिङ्गशब्दानां प्रयोगः तृतीयाविभक्तौ चतुर्थीविभक्तौ च कर्तुं समर्थाः भवन्ति। छात्राः वर्णनप्रसङ्गे गद्यस्य प्रयोगे समर्थाः भवन्ति।

सप्तमः पाठः – ''बकस्य प्रतीकारः''

- आदर्शवाचनम्, अनुवाचनम्, शब्दार्थज्ञानम्, अभ्यासकार्यम्।
- अव्ययप्रयोगः – अत्र, तत्र, कुत्र, यथा–तथा, यदा–कदा, अद्य, श्वः, ह्यः, इतः, ततः, कुतः, प्रातः, सायम्।

- तत्समपदानाम् अभ्यासः – सियार–शृगालः, कौआ–काकः इत्यादयः
- अधिगमसम्प्राप्तिः – रोचककथामाध्यमेन छात्राः अव्ययशब्दान् जानन्ति। गद्यविधायां पठनकौशलं च प्राप्तुवन्ति।

अष्टमः पाठः – ''सूक्तिस्तबकः''

- सस्वरवाचनम्/अनुवाचनम्/पदच्छेदः/कण्ठस्थीकरणम्/शुद्धोच्चारणम्। अभ्यासकार्यम्।
- प्रथमसत्रीय–पाठ्यक्रमस्य पुनरावृत्तिः।
- **प्रथमसत्रीया परीक्षा।**
- अधिगमसम्प्राप्तिः – सस्वरश्लोकोच्चारणे गायने समर्थाः भवन्ति। श्लोकानां कण्ठस्थीकरणं भवति।

(प्रतिभा–समूहः)
द्वितीयसत्रस्य पाठ्यक्रमः

नवमः पाठः – ''अङ्गुलीयकं प्राप्तम्''

- आदर्शवाचनम्, अनुवाचनम्, शब्दार्थज्ञानम्, अभ्यासकार्यम्।
- पञ्चमी–षष्ठीविभक्त्योः अभ्यासः।
- यथा, रामः–रामात्–रामस्य। सीता–सीतायाः–सीतायाः

  यथा – रामस्य पुत्रः लवः। लवस्य पिता रामः। उमायाः पतिः शिवः। शिवस्य पत्नी उमा। एवमेव अन्यपदानामपि स्फोरकपत्रमाध्यमेन अभ्यासः कारणीयः।

रामः		लवः	उमा		शिवः
शिवः	पुत्रः	गणेशः	सीता	पति	रामः
दुष्यन्तः		भरतः	देवकी		वसुदेवः
वसुदेवः		कृष्णः	कैकेयी		दशरथः
दशरथः	पिता	रामः	गान्धारी	पत्नी	धृतराष्ट्रः
रावणः		मेघनादः	मन्दोदरी		रावणः

- लृट्लकारे वाक्यप्रयोगः परिवर्तनाभ्यासश्च।

  यथा – पठति–पठिष्यति। वदति–वदिष्यति। चलति–चलिष्यति।

  छात्रः हसति – छात्रः हसिष्यति। बालकः पठति – बालकः पठिष्यति।

  एवमेव अन्यवाक्यानाम् अभ्यासः।
- अधिगमसम्प्राप्तिः – कथायाः रसास्वादं कुर्वन्ति। पञ्चमीविभक्तौ षष्ठीविभक्तौ च त्रिषु लिङ्गेषु शब्दानां प्रयोगे समर्थाः भवन्ति। धातूनां लृट्लकारे रूपाणि ज्ञात्वा वाक्ये प्रयोगं कुर्वन्ति।

एकादशः पाठः – ''पुष्पोत्सवः''।

- आदर्शवाचनम्, अनुवाचनम्, शब्दार्थज्ञानम्, अभ्यासकार्यम्।
- सप्तमीविभक्तेः प्रयोगः।
- पञ्चपुष्पाणां नामानि। पञ्चपक्षीणां नामानि।

- अधिगमसम्प्राप्तिः – पाठस्य रसास्वादं कुर्वन् गद्यविधां जानन्ति। त्रिषु लिङ्गेषु शब्दानां सप्तमीविभक्तौ प्रयोगं कुर्वन्ति।

द्वादशः पाठः – ''दशमः त्वम् असि''

- आदर्शवाचनम्, अनुवाचनम्, शब्दार्थज्ञानम्, अभ्यासकार्यम्।
- संख्यापरिचयः (1–20) एकतः विंशतिपर्यन्तम्।
- प्रथमाविभक्तौ त्रिषु लिङ्गेषु (1–4) एकतः चतुर्पर्यन्तम्।
- ''मम विद्यालयः'' इति विषये पञ्चवाक्यानि लेखनीयानि।
- पञ्च–पशूनां नामानि लेखनीयानि।
- उपसर्ग–प्रत्ययानां परिचयः। यथा –
  कृ–कारः – अधिकारः, संस्कारः आदयः।
  पठ्–पठित्वा, चल्–चलित्वा, हस्–हसित्वा, गम्–गत्वा।
- अधिगमसम्प्राप्तिः – कथायाः रसास्वादं कुर्वन्ति। त्रिषु लिङ्गेषु एकतः चतुर्पर्यन्तम् वाक्ये प्रयोगं कुर्वन्ति। उपसर्गप्रत्ययानां परिचयं प्राप्नुवन्ति। नूतनशब्दनिर्माणविधिं ज्ञात्वा वाक्ये प्रयोगं कुर्वन्ति।

त्रयोदशः पाठः – ''लोकमङ्लम्''।

- सस्वरगायनम्, शब्दार्थज्ञानम्, अभिनयपूर्वकं कण्ठस्थीकरणम्/लयाभ्यासः, अभ्यासकार्यम्।
- शब्दपरिचयः – इकारान्तः उकारान्तश्च।
- लङ्लकारे परिवर्तनाभ्यासः वाक्यप्रयोगश्च।
  पठति–अपठत्, लिखति–अलिखत्, गच्छति–अगच्छत्।
  बालकः गृहं गच्छति। – बालकः गृहं अगच्छत्।
- अधिगमसम्प्राप्तिः– सस्वरगायनपूर्वकं श्लोकोच्चारणे समर्थाः भवन्ति। इकारान्तस्य उकारान्तस्य च शब्दप्रयोगः पठ्–लिख्–प्रभृतिक्रियारूपैः सह कर्तुं समर्थाः भवन्ति।

चतुर्दशः पाठः – ''अहह आः च''

- आदर्शवाचनम्, अनुवाचनम्, शब्दार्थज्ञानम्, अभ्यासकार्यम्।
- त्रिषु लकारेषु परिवर्तनाभ्यासः। यथा –
  पठति–पठिष्यति–अपठत्। हसति–हसिष्यति–अहसत्।
- कारकविभक्तिपरिचयः।
- अधिगमसम्प्राप्तिः – पाठस्य रसास्वादं कुर्वन्ति। धातूनां त्रिषु लकारेषु रूपाणि ज्ञात्वा वाक्ये प्रयोगं कुर्वन्ति।

प्रथमसत्रीयपाठ्यक्रमस्य द्वितीयसत्रीयपाठ्यक्रमे समावेशः।

- प्रथमः पाठः ''अकारान्तः पुल्लिङ्गः'' अभ्यासकार्यम्।
- अव्ययप्रयोगः–
  अत्र, तत्र, कुत्र, यथा–तथा, यदा–कदा, अद्य, श्वः, ह्यः, इतः, ततः, कुतः, प्रातः, सायम्।
- **सम्पूर्णद्वितीयपाठ्यक्रमस्य पुनरावृत्तिः।**
- **द्वितीयसत्रीयपरीक्षा।**